

Comentariul filologic al textului ca parte a studiului integrat

Olga Cosovan, dr., conf. univ.

Summary

The integrated study of Romanian language and literature imposes a modification of text exploration strategies and brings philological commentary into the first plan. Its efficient application may have as consequences both a more profound understanding of the studied texts and an expansion of the knowledge and interpretation of linguistic units. Didactic project-making ought to be rethought in order to include the philological commentary of texts. There should also be indicated the specific linguistic topics that will be explored through such commentaries.

Studiul integrat al limbii și literaturii române, ca orice studiu integrat pe dimensiunea limbă – literatură, presupune interacțiunea cunoașterii limbii cu abordarea didactică a textului. Cunoașterea limbii de instruire este premisa pentru lectura unui spectru larg de texte, dar numai elementara cunoaștere nu va fi suficientă pentru descifrarea și interpretarea operelor scrise în timpuri diferite, a monumentelor și simbolurilor literaturii naționale. La ora actuală, orice persoană alfabetizată, inclusiv elevul, citește (scanează, audiază, lecturează etc.) sute de texte și semne disparate, dar nu toate ajung să fie percepute și interpretate adecvat. În unele situații, ineficiența comunicării artistice este cauzată de elementara neînțelegere a textului. Notele de subsol și comentariile inerente manualului școlar și unor ediții cu tentă didactică nu rezolvă problema. De aici și problema numărului unui studii literaturii – elevii nu citesc (pentru că nu înțeleg ceea ce trebuie să citească, pentru că, neînțelegând textul, nu trăiesc emoțiile inerente lecturii, iar ulterior nu au suportul pe care s-ar putea etala alte lecturi, ale textelor mai complexe și mai sofisticate).

Unul dintre conceptele care stau la baza predării literaturii în gimnaziu și liceu este lucrul pe text, în opoziție cu discuțiile despre text, ofertele de interpretare și comentariile străine. Implementarea unui algoritm de interpretare / comentariu filologic al textului ar rezolva situația. Învățământul general trebuie să doteze elevii cu deprinderea de a rezolva problemele de interpretare a textelor nu pentru probele de evaluare sumativă, ci pentru perceperea / receptarea oricăror texte, literare și nonliterare, precum și a operelor din alte arte. Anume prin aceste proceduri se creează premise de extindere a diapazonului de texte pe care le va putea procesa ulterior elevul.

Dacă s-ar cerceta problemele inerente studiului limbii, în același context de integrare, în prim-plan ar ieși și vocabularul modest al elevilor, amplificat de incapacitatea de a sesiza sensurile ocazionale, contextuale ale cuvintelor și – ca urmare – de a construi un discurs coerent și expresiv.

Credem că lectura și procesarea unui text nou trebuie să fie o treaptă de extindere a cunoașterii limbii și a lumii prin limbă. În acest sens, ar fi recomandabil ca revizuirea anunțată a curriculumului național să propună/sugereze/stipuleze procedura comentariului filologic al textului, diferit în esență de alte comentarii (artistic, poetic, literar). Atât în repartizarea recomandată a orelor, cât și în proiectarea pe unități de învățare trebuie să se prevadă ore pentru analiza lexicului fiecărui text. Ideea unui comentariu filologic, realizat consecvent, fără introducerea insistență a termenului pentru elevi, dar cu respectarea unui algoritm de către profesor poate fi o soluție optimă. Pentru că nu orice text are nevoie de "umbra" aceluiași comentariu, pentru fiecare text studiat se vor determina anumite priorități, care ar contribui la înțelegerea textului.

Comentariul filologic este implementat cu succes în studiul limbilor străine, când distanț ele în timp și spaț iu, unite cu barierele lingvistice, chiar creează blocaje de înț elegere. Pentru vorbitorul nativ al unei limbi, blocajele sunt la fel sesizabile, iar depăș irea lor nu este deloc uș oară și i nu se va face spontan. Neînț elegerea celor citite are efecte grave, printre care e și eș ecul și colar, nu numai la disciplina limba și i literatura română, ci și i la alte materii. Lipsa interesului pentru lectură și i lipsa receptivităț ii față de alte opere de artă doar amplifică problema. Comentariul filologic este un pas spre înț elegerea textului sau dovada acelei înț elegeri. În sistemul interogării multiprocesuale, el se înscrie la traducere și i interpretare. Formularea judicioasă a întrebărilor de traducere lingvistică (de genul *Ce înseamnă? Cum înț elegi? Cum îț i imaginezi? Cum trebuie descifrat enunț ul?*) și i a celor de interpretare (*De ce autorul indică timpul aș a? De ce menț ionează că...?etc.*) îi va mobiliza pe elevi să gândească, să caute răspunsuri, să se documenteze și i să discute.

Specialiș tii recomandă ca un comentariu filologic să cuprindă:

- explicarea tuturor abaterilor calitative de la norma actuală;
- interpretarea limbajului afectiv, expresiv stilistic, a elementelor care ies din limita neutruului;
- raportarea textului la perioada scrierii și i la perioada reflectată, la gen, specie, la curentul literar[1].

În plus, este necesar să se explice :

- realităț ile socioculturale și i istorice;
- antroponimele și i toponimele;
- expresiile frazeologice;
- citatele și i aluziile la alte texte literare sau situaț ii[2].

Fiecare dintre acestea îș i are conexiunea cu anumite subiecte de limbă, al căror studiu este prevăzut de curriculum.

Abaterile calitative de la norma limbii literare trebuie puse în corelaț ie cu regulile în vigoare azi și i cu subiecte care se referă la evoluț ia limbii. Concluzia la care vor ajunge elevii ghidaț i de profesor trebuie să se orienteze spre conș tientizarea faptului că orice text reflectă limba epocii pe care o prezintă și i /sau a epocii când este scris; că ajustarea unui text clasic sau interbelic la norma actuală ar fi distructivă; că personajele au limbajul care face parte din concepț ia autorului despre acel personaj etc.

Interpretarea faptelor stilistice, a limbajului afectiv și i a tot ce iese din limitele neutruului implică, la studierea multor texte literare și i publicistice, descifrarea sensului care apare la combinarea a două elemente lexicale sau la construirea unor enunț uri. În textele contemporane, se întâmplă ca toate cuvintele să aibă alte sensuri decât cele atestate în dicț ionare și i o interpretare ad-litteram ar fi nu numai eronată, ci și i lipsită de logică. Nu e suficient ca elevul să audă de câteva ori pe durata și colarizării că există sensuri figurate, să memoreze câteva exemple și i să le prezinte la solicitare. El trebuie lăsat să simtă posibilităț ile combinatorii ale unor cuvinte utilizate cu sensuri ocazionale, figurate, să perceapă coerenț a contextului și i efectele metasemiei.

Înț elegerea realiilor socioculturale ale altei epoci este importantă nu numai pentru lectura basmelor (cu vechime de secole și i cu reflectarea unui trai diferit de cel contemporan) și i a textelor din secolul al XIX-lea. *Soacra cu trei nurori*, *Amintiri din copilărie* sau *Alexandru Lăpuș neanul* cer imperios mult mai mult decât lectura explicaț iilor de subsol pentru câteva cuvinte pe care editorul sau autorul manualului le-a crezut ieș ite din uz. Și i lectura textelor

postbelice este plină de enigme anume în ceea ce ține de realitatea perioadei și de viața cotidiană. Abordarea unor texte, cum e romanul *Singur în față a dragostei* sau *Dincolo de nisipuri* trebuie corelate cu paginile de istorie, amintirile familiei și cu explicații coerente[3]. Aici se poate aprofunda înțelegerea circulației cuvintelor în timp și spațiu, or, fiecare text nou oferă prilejul să ne convingem de dimensiunile acestei circulații.

Explicarea și înțelegerea substantivelor proprii constituie un capitol copios al studiului limbii, care nu trebuie să se limiteze la o definiție și câteva exemple. Deschiderile substantivelor proprii pentru interpretare și, în ultimă analiză, pentru dezvoltarea competenței lingvistice și lectorale, va impune documentarea din enciclopedii, utilizarea hărților și a surselor electronice. Este insuficient să ne spunem că e un nume propriu, e un nume de localitate sau de zeu din mitologia romană. În viziunea autorului, orice nume propriu are interpretare: cum s-ar percepe poezia *Patria* de Ștefan Baciu fără comentariile pe care le reclamă fiecare substantiv propriu? La fel, comentarea expresiilor, citatelor și aluziilor se încadrează în formarea deprinderii de abordare a textului. Nu e suficient să constatăm că e o expresie sau un citat din *Mioriș*, un cântec popular sau un sonet de Shakespeare, trebuie reliefate conexiunile dintre texte și mesajele hipo- și hipertextului.

Încadrat în operațiile intelectuale ale taxonomiei lui Bloom, comentariul filologic stă la capitolul cunoașterea și înțelegere și se sprijină pe cunoașterea limbii, istoriei și realității.

Bibliografie

1. Тер-Минасова, С.Г., Синтагматика функциональных стилей и оптимизация преподавания иностранных языков, Ленинград, 1986, стр.115-133.
2. Шарушкина, Н.В., Принципы филологического комментирования текстов художественной литературы (на материале произведений английских писателей), Автореферат диссертации, <http://cheloveknauka.com/>
3. Cosovan, O., Singuri în fața ironiei lui Busuioc, *Convorbiri didactice*, 2013, nr. 12, p. 25-26.